

Un model de gestió de la bibliografia local i comarcal

JOSEP VICENT CASTELLÓ i JOSEP VICENT FRECHINA
I.E.C. Horta Nord

L'arribada successiva de la democràcia i de la modernitat avançada a casa nostra ha suscitat el desenvolupament de dos processos complementaris i antagònics alhora: d'una banda, la globalització dels referents culturals –com més va més allunyats de la nostra realitat més pròxima– i d'altra, el descobriment de l'espai viscut com a objecte susceptible d'anàlisi històrica. El *boom* de la història local –alimentat, a més, per la crisi dels corrents historiogràfics dominants fins aleshores i la necessitat evidenciada per les noves institucions democràtiques de legitimar-se per mitjà de la Història– ha generat una veritable explosió investigadora¹ que ha embussat els mecanismes usuals de difusió i ha condemnat bona part de la producció escrita a ésser difosa en suports dispersos, de difícil accés i, molt sovint, incapaçs de transcendir més enllà de l'àmbit local o comarcal.

El desembarcament massiu en publicacions municipals –*bims*, llibrets de festes, revistes locals...– de treballs procedents del perímetre universitari revaloritzà i dignificà, parcialment, el contingut original d'aqueixa mena de publicacions, dotades d'una gens menystenible incidència social: els trets que les distancien de la sensibilitat acadèmica –brevetat, superficialitat, poca

---

¹ Una anàlisi més detallada d'aquest procés es pot trobar a CASTELLÓ, Josep Vicent. "Centres d'Estudis Comarcals i modernització crítica del País Valencià", *La Roda del Temps*, 9, 2000, pgs. 68-80.

densitat de contingut, subjectivisme i emotivitat...– les acosten a la sensibilitat popular i fan que tinguen un fort potencial identitari i vertebrador.²

Es tracta aquesta, però, d'una bibliografia amb un caràcter intrínsecament efímer –rarament arriba a les biblioteques universitàries o a les de les grans ciutats–, la qualitat de la qual fa que l'esforç de catalogació de vegades no “compense” per falta de resposta del “mercat cultural”: l'esmentada globalització afecta a aquesta manifestació cultural i fa que aquest tipus de producte tan arrelat al seu medi, tan “popular” i tan poc prestigiat, no tinga un valor de mercat suficient per a sobreviure a llarg termini. A més, no hi ha un model de catalogació apropiat en circulació i tampoc els grans centres de documentació no li paren atenció. Al capdavant, dispersió esdevé dissolució.

La possibilitat de recuperar la informació històrica, geogràfica, lingüística, antropològica, etc., generada des d'aquestes publicacions locals, passa necessàriament pel seu inventari i catalogació.

1- Les bibliografies locals i comarcals al país valencià

En el que podríem anomenar període bibliogràfic “modern”³ els primers intents per recopilar la bibliografia local es donen a l'Horta Sud pel dinamisme que, des dels anys vuitanta, ha tingut aquesta comarca en la investigació local amb la creació de diverses revistes d'investigació com *Afers*, *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, *Torrens*, etc. Els primers esforços són deguts a

² Un exemple força eloqüent en aquest sentit es pot resseguir a CASTELLÓ, Josep Vicent. “Els llibres de les festes de Sant Miquel i la Mare de Déu de la Cabeça i la seua aportació a la cultura de Burjassot”, en *Fiestas en Honor a la Stma. Virgen de la Cabeza y San Miguel Arcángel*, Burjassot, setembre 2000, pgs. 29-38.

³ Anteriorment ja hi havia hagut importants precedents com el treball de SARTHOU, Carles. *Bibliografía Setabense*, Xàtiva: 1925, ALMELA I VIVES, Francesc. *Bibliografía de historias locales relativas al Reino de Valencia*, València: Consejo Superior de Investigaciones Científicas-Patronato José María Cuadrado, 1952 o els reculls promoguts per la *Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos* de la Diputació d'Alacant durant la dècada dels cinquanta: GÓMEZ BRUFAL, Salvador; GÓMEZ BRUFAL, Juan. *Bibliografía de Elche*, Alacant: 1957; NAVARRO PASTOR, Alberto. *Bibliografía de Elda*, Alacant: 1957; MIRÓ GARCÍA, Adrián. *Bibliografía de Alcoy*, Alacant: 1958; SOLER GARCÍA, José María. *Bibliografía de Villena y su partido judicial*, Alacant: 1958; FIGUERAS PACHECO, Francisco; FLETCHER VALLS, Domingo. *Bibliografía arqueológica de la Provincia de Alicante*, Alacant: 1958; MAS GIL, Luis. *Bibliografía de Pego*, Alacant: 1958.

Antoni López i a Vicent Olmos.⁴ Aquest darrer, junt amb Agustí Colomines publicarà el 1990 *L'Espai Local*,⁵ el primer intent per sistematitzar la bibliografia de l'Horta Sud que ha sigut completat el 1997 per Alfred Ramos i Francesc Martínez amb un estudi sobre la premsa local i comarcal.⁶ Altres bibliografies locals relativament recents són la de Xirivella,⁷ que segueix el model de catalogació d'Olmos i Colomines; la de Culla,⁸ un paradigma d'exhaustivitat, confeccionada per Carles Pitarch; la d'Alacant,⁹ la d'Alboraia¹⁰ o la de Benifaió.¹¹

Quant a les bibliografies comarcals, a més de la ja esmentada de l'Horta Sud, s'han anat publicant la dels Ports,¹² la del Camp de Túria,¹³ els primers

⁴ LÓPEZ I QUILES, Antoni; OLMOS I TAMARIT, Vicent S. "Repertori d'Estudis Catarrogins", *La Riba. Fuls de Cultura*, 4, 1985, pgs. V-VIII; Ibídem, "Repertori d'Estudis Catarrogins (II)", *La Riba. Fuls de Cultura*, 12, 1986, pgs. V-VIII; *Quaderns de Bibliografia*, 1, maig 1986, amb referències d'Alaquàs i Alcàsser, únic lliurament d'un projecte que pretenia familiaritzar els professionals de l'ensenyament de l'Horta Sud amb els estudis locals i comarcals; *Quaderns de Bibliografia i Documentació*, 1, dedicat al fons bibliogràfic de l'Horta Sud; OLMOS I TAMARIT, Vicent S. "La utopia a través de la història. Breus reflexions sobre la història local. Una aproximació a la historiografia de Silla (L'Horta-Albufera)" en *Silla en festes*, Silla: Ajuntament de Silla, 1990, pgs. 25-29.

⁵ COLOMINES I COMPANYYS Agustí; OLMOS I TAMARIT Vicent S.: *L'espai local: bibliografia de l'Horta Sur. Indagacions i propostes*. Horta Sud: Institut d'Estudis Comarcals-Associació de Renovació Pedagògica de l'Horta Sud, 1990. 156 p.

⁶ *La premsa local i comarcal de l'Horta Sud (1976-96)*, s.l.: IDECO Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud-Mancomunitat Intermunicipal de l'Horta Sud, 1996.

⁷ AGUSTÍ CAMPOS, Xavier. *Els estudis locals a Xirivella: bibliografia i proposta d'anàlisi*. Xirivella: Col·lectiu Camí Fondo, 1996.

⁸ PITARCH ALFONSO, Carles. "Per a una bibliografia cullerana" en *Imatge de Culla: Estudis recollits en motiu del 750é aniversari de la Carta de Població 1244-1994*, Culla: Comissió de Cultura de Culla per al 750 aniversari de la Carta de Població, 1994, vol. 1, pgs. 75-110.

⁹ *BIBLIOGRAFIA de la ciudad de Alicante*, Alacant: Patronato del Quinto Centenario, 1991.

¹⁰ CARCELÉN, Javier; CARDELLS, Francesc A. "Aproximació a la trajectòria historiogràfica d'Alboraia" en *2es. Jornades d'Història d'Alboraia*, Alboraia: Ajuntament d'Alboraia, 1998, pgs. 13-20.

¹¹ BELTRÁN I LÓPEZ, Francesc. *Bibliografia temàtica sobre Benifaió*, Benifaió: 1999.

¹² GRUP D'ESTUDIS DELS PORTS. *Guia Bibliogràfica de la Comarca dels Ports*, Morella: Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports, 1990.

assajos de l'Horta Nord,¹⁴ la veritablement exhaustiva de l'Alcoià-Comtat,¹⁵ amb més de 8.000 referències, etc.¹⁶

A més, podríem incloure entre els exemples altres repertoris molt específics realitzats amb intencions semblants com l'Índex del *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*¹⁷ i el de l'*Archivo de Arte Valenciano*,¹⁸ inventaris que participen d'alguns trets semblants a les de les bibliografies adduïdes – format de descripció abreujat, índex de topònims– i que tenen la particularitat d'haver estat realitzats tots dos per bibliotecaris professionals.

Els trets fonamentals de totes aquestes bibliografies són:

1. *Enciclopedisme*: recullen bibliografia sobre tota mena de temes, per bé que algunes poques centren la seua atenció en la producció historiogràfica.
2. *Criteri de selecció de materials no explicitat*: algunes inclouen o exclouen referències amb un presumpte criteri de qualitat subjectiu i arbitrari,¹⁹ altres amuntonen el material indiscriminadament i, en cap cas, l'usuari té una informació clara de l'exhaustivitat de la

¹³ “Guia Bibliogràfica de la Comarca del Camp de Túria”, *Primer Congrés d'Estudis Comarcals del Camp de Túria*, Benaguasil: Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria, Tàndem, 1991.

¹⁴ FRECHINA ANDREU, Josep Vicent. “Bibliografia de l'Horta Nord. Aproximació provisional”, *La Roda del Temps*, 2, gener 1995, pgs. 11-35; FRECHINA ANDREU, Josep Vicent. “L'Horta Nord dins l'obra de Vicent Badia i Marín”, *La Roda del Temps*, 5, juny 1996, pgs. 36-45.

¹⁵ BLAY I MESEGUER, Francesc-X.; SEGURA MARTÍ, Josep Ma. (coords.). *Guia Bibliogràfica de l'Alcoià-Comtat*, Alcoi: Ajuntament d'Alcoi-Institut de Cultura “Juan Gil-Albert”, 1994.

¹⁶ Entre d'altres: Així tenim MONJO, Joan M. “Aproximació a una bibliografia general”, en *El llibre de la Safor*, Sueca: Impremta Palàcios, 1983, pgs. 329-343; CLIMENT I FERRANDO, Vicent. “Una bibliografia del Marquesat: Fonts per a l'estudi”, en *L'escenari històric del Xúquer*, 1988; BAS MARTÍN, Nicolás. “La Marina Alta en la revista *Valencia Atracción* (1926-1986)”, *Aguaits*, 10, hivern 1994, pgs. 105-114; GALLEGÓ LÓPEZ, Juan; VALERO CAÑIZARES, Rosana. “La comarca de l'Horta en la revista *La Semana Gráfica* (1925-1931)”, *Torrens*, 10, 1996, pgs. 207-220.

¹⁷ FALOMIR DEL CAMPO, Vicent. *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura: índice general (1920-1991)*, València: Conselleria de Cultura Educació i Ciència, 1992.

¹⁸ GÓMEZ-SENENT MARTÍNEZ Carmen. *Archivo de Arte Valenciano: Índice general, 1915-1985*. València: Conselleria de Cultura, DL 1988. 99 p.

¹⁹ Vegeu, per exemple, els comentaris crítics de Jaume CODINA sobre la bibliografia de l'Horta Sud d'Olmos i Colomines: “L'espai local a l'Horta Sud: una bibliografia”, *Plecs d'història local*, 32, abril 1991, p. 44, suplement de *L'Avenç*, 147.

- recerca, si han quedat fonts sense buidar per la dificultat del seu accés, etc.
3. *Es fuig de la descripció bibliogràfica tradicional.* Amb la finalitat d'abreujar les referències i fer menys feixuc el treball de catalogació, hom referencia llibres i articles sense parar atenció a la descripció física, les col·laboracions, etc., tractant, simplement, de subministrar la informació suficient perquè el llibre es trobe.
  4. *Abundància d'informació col·lateral* que tracta d'il·lustrar sobre el contingut (notes, referències a pàgines concretes, il·lustracions, etc.).
  5. *Èmfasi en l'ordenació toponímica* com si aquesta fora prioritària per als possibles usuaris.
  6. *Ordenació temàtica problemàtica.* Hom fuig de matèries massa genèriques i empra terminologia especialitzada, la qual cosa és positiva, però hi ha abundància de llenguatge lliure, s'hi realitzen agrupaments temàtics *ad hoc* i sense jerarquitzar, hom confon matèries i topònims, etc.
  7. *Manca de localitzadors.* L'usuari coneix així l'existència del material però no sap on adreçar-se per aconseguir-lo.
  8. *El format amb què es presenta el catàleg* no sempre és el més adient: l'edició en paper facilita l'accés a un públic més ample, però si el fons bibliogràfic és gran pot esdevenir inconsultable.

2. La base de dades del CEHN

Després de valorar els projectes bibliogràfics que ens han precedit passem a descriure, a continuació, quines són les característiques tècniques que defineixen el model de gestió bibliogràfica que hem assajat al Centre d'Estudis de l'Horta Nord, que hem proposat a la Federació d'Institut d'Estudis Comarcals del País Valencià i que, avui, volem fer públic davant la comunitat universitària que, val a dir-ho, és una de les principals destinatàries del nostre treball.

La base de dades i el model de catàleg bibliogràfic que hem dissenyat incorpora tres característiques que considerem indefugibles i que ja hem vist presents en reculls de publicacions locals anteriors.

En primer lloc, la nostra base de dades comparteix l'ambició enciclopèdica que està present a la majoria de reculls analitzats. Les persones que ens hem involucrat en aquest projecte pensem que les publicacions locals són de gran interès, tant des del punt de vista científic com des d'una perspectiva social i cultural. Els treballs d'investigació i divulgació sobre tots els àmbits del

saber, que fan referència a un territori concret, no només són d'utilitat a l'hora d'aprofundir en el seu coneixement o en el moment de dissenyar polítiques d'actuació. El reconeixement del fet històric i territorial entre l'opinió pública és una peça fonamental per combatre, eficaçment, les disfuncionalitats que provoca, en tots els àmbits, el desenvolupament de les societats capitalistes avançades.

Junt amb l'afany enciclopèdic hem reconegut, també, com a característica comuna a molts dels catàlegs estudiats la innovació en el disseny de les matèries. Nosaltres hem volgut afrontar també aquest problema en el nostre projecte. En concret, per tal de resoldre'l, hem fet ús d'un *tesaurus* construït a partir de l'anàlisi de bibliografia local a Catalunya –únic precedent que hem conegut– i que hem fet servir per assignar matèries específiques a les nostres referències bibliogràfiques.²⁰

En aquesta mateixa orientació, com considerem que una de les aportacions fonamentals de la documentació que recollim és la seua referència a persones i llocs, hem separat aquestos continguts en un camp específic, a banda del reservat a matèries generals. Així, al camp “descriptors” hem posat les matèries més genèriques (extretes, fonamentalment, del *tesaurus* esmentat) i al camp “identificadors” hem separat les “matèries” hiperespecífiques que remeten a llocs, esdeveniments, institucions o persones. Ens ha semblat recomanable, metodològicament parlant, que noms com “Rafael Cardells Camarlench”, “Colla de Dimonis de Massalfassar”, “Roll de l'Ametller” o “Visita de la Mare de Déu dels Desemparats a Meliana” pogueren ser localitzats per ells mateixos sense necessitat de buidar recerques tan “sorolloses” com les generades per termes com “pintors”, “associacions”, “aprofitament d'aigües” o “festes religioses”.

D'altra banda, la nostra coincidència de parers amb les experiències precedents també afecta al model de descripció escollit i a la presència d'informacions addicionals.

Essent partidaris d'utilitzar un model de referència sintètic, hem recorregut al que ha normalitzat AENOR (Agencia Española de Normalización) amb la norma UNE 50-104-94.²¹ Conscients de l'heterodòxia d'aquesta decisió –de

²⁰ *TESAURUS d'Història Local de Catalunya*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Documentació d'Història Local de Catalunya, 2000.

²¹ Norma sobre referències bibliogràfiques, contingut, forma i estructura, equivalent a la norma ISO 690:1987 que es dirigeix a autors i editors que compilen referències per a una bibliografia e inclouen cites en el text corresponents a les entrades d'aquesta bibliografia mateixa.

la qual hem deixat constància i justificació en altres moments—²² hem tractat de dissenyar el nostre programa informàtic de forma que, si la conjuntura ho recomana, açò no siga un obstacle perquè puguem exportar fitxes compatibles amb la normativa d'intercanvi internacional MARC.

Atés que, en ocasions, la descripció bibliogràfica no ens dóna una idea suficient sobre la quantitat, qualitat o ubicació de la informació local que conté el document, hem tractat de pal·liar aquesta mancança amb la inclusió d'un camp per a observacions on es poden precisar aquestos termes.

Dins el capítol d'innovacions, a més del recurs al thesaurus al qual hem fet esment, ens cal ara un comentari sobre la consideració de la cronologia en els nostres registres.

Una anàlisi acurada dels reculls fets als País Valencià mostra que, sovint, el moment històric sobre el qual tracta un document s'ha considerat com una matèria. Aquesta pràctica de dissenyar "matèries cronològiques", que també ha estat seguida a Catalunya —tot i que de forma més minuciosa— ens ha semblat que podria restar precisió a la catalogació. Així, recollint l'experiència assajada al Catàleg Col·lectiu del Patrimoni Bibliogràfic de la Comunitat Valenciana,²³ hem optat per incloure, almenys de forma provisional, dos camps que recullen, respectivament, la data més antiga i la més moderna a la qual fa referència el contingut del document. Pensem que aquest mecanisme, que no exclou la creació d'identificadors cronològics específics, pot facilitar la consulta informàtica mitjançant el disseny d'interval·ls temporals *ad hoc*.

També en aquest capítol de revisió dels trets diferencials del nostre model de treball volem, aprofitant l'edició del nostre primer catàleg local que els mostra a l'Horta Nord,²⁴ destacar alguns aspectes de la nostra política de difusió.

El sentit últim que té el nostre treball de recopilació i sistematització de la producció escrita és posar en relació els documents que contenen informació local amb els seus potencials usuaris. Els obstacles que dificulten aquesta relació, amb més freqüència, són, primer, la dispersió que és consubstancial a la producció cultural local, segon, l'aïllament amb el qual treballa l'investigador o estudiós d'aquest àmbit i, tercer, la manca d'un "mercat infor-

---

²² CASTELLÓ, Josep Vicent. "La base de dades del Centre d'Estudis de l'Horta Nord: un model real de tractament de la bibliografia local i comarcal". *La Roda del Temps*, 10, 2001, pgs. 48-52.

²³ Vegeu: <http://www.mcu.es/ccpb/index.html>

²⁴ FRECHINA, Josep Vicent; CASTELLÓ, Josep Vicent. *Bibliografia de Meliana 1900-2000*. Meliana: Institut Municipal de Cultura, 2001. 124 p.

matiu” que publique l’existència del producte imprès i pose en relació el producte amb els seus consumidors i usuaris, pels mitjans més adients.

Coneguda, per experiència pròpia i aliena, aquesta realitat, hem dissenyat tres serveis o mitjans de difusió de la informació.

D’una banda, per mitjà d’una base de dades estàndard, amb l’estructura que es mostra a la taula annexa, hem construït un banc de dades comarcal que conté prop de 2.500 registres –encara que té un potencial de creixement molt més gran– amb intenció de posar-lo a l’abast del públic mitjançant la seua instal·lació a biblioteques municipals o en una pàgina web.

D’altra banda, per tal d’arribar als usuaris menys adaptats a les noves tecnologies, per contribuir a la formació de seccions locals a les biblioteques dels pobles i, sobretot, per facilitar l’estudi de la cultura estrictament local, hem dissenyat una aplicació que genera, automàticament, catàlegs des d’una selecció de registres qualsevol –d’un poble, sobre un tema, sobre una recerca complexa, etc. Aquests catàlegs contenen índexs i instruments de recerca propis, així com un petit estudi bibliomètric que permet valorar la qualitat del catàleg i reconèixer les fonts que alimenten, principalment, el cabal de la producció escrita en un municipi concret i que són les que caldrà controlar, posteriorment, per tal de seguir el seu creixement.

Per últim, ja que el mercat de consum dels nostres productes està encara poc desenvolupat, oferim, per mitjà de correu electrònic, un servei de difusió selectiva d’informació, l’automatització del qual ja tenim prevista.²⁵

També, coherentment amb la nostra estratègia difusora, tots els nostres registres contenen el camp “signatura” que recull informació puntual sobre les biblioteques on es pot trobar el document.

Tot el que hem exposat fins ara sintetitza, en els seus trets més generals, el fruit dels nostres esforços per estructurar i dinamitzar la informació bibliogràfica local a la nostra comarca. Afortunadament, en l’elaboració del nostre projecte ens han sigut de gran ajut totes les experiències prèvies que hem referenciat en començar. Menció a banda mereixen les facilitats que ens ha dispensat el Servei de Documentació d’Història Local de Catalunya en cedir-nos el seu tesaurus i en autoritzar-nos a difondre’l entre els centres d’estudis valencians.

---

²⁵ Aquest servei podeu sol·licitar-lo de manera gratuïta a casepi@teleline.es o a frechina@yahoo.com.

Nosaltres, per la nostra banda, a través de la Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals del País Valencià volem posar-nos a disposició de tots els centres que tinguen algun interès en intercanviar experiències en aquest àmbit perquè puguen aprofitar els instruments que hem utilitzat nosaltres i perquè tots junts, puguem anar construint la *Bibliografia Local del País Valencià* que ens és tan necessària.

NOM DEL CAMP	CONTINGUT	TIPUS DE CAMP
"Dataintro"	"Captura" la data del rellotge de l'ordinador	Data
"Autor"		Caràcter
"Títol"		Caràcter
"Editor"	Segons el cas, conté l'editor, el nom de la revista, el títol del llibre de festes... És un camp a desglossar	Caràcter
"ISBN"		Caràcter
"Referència"	Conté la descripció bibliogràfica en format UNE	Caràcter
"Poble"		Caràcter
"Descriptor"	Conté tots els descriptors assignats després de l'anàlisi documental separats per comes	Caràcter
"Codi_clasi"	Conté la CDU	Caràcter
"Data_inici"	Estableixen l'interval temporal sobre el qual tracta el document sense perjudici que puguen assignar-se identificadors cronològics	Data
"Data_final"		Data
"Identifica"	Conté els topònims, antropònims i, en general, els noms propis als quals fa referència el document separats per comes	Caràcter
"Signatura"	Conté les signatures topogràfiques de totes les biblioteques a les quals es pot trobar el document separades per comes	Caràcter
"Corporació"	Pretenia ser un filtre "qua-	Caràcter

NOM DEL CAMP	CONTINGUT	TIPUS DE CAMP
	litatiu" que separara les publicacions de "filiació" universitària de la resta. No solem usar-lo	
"Llengua"	Recullen la llengua en la qual està escrit el document i el caràcter de l'editor -públic, privat...- a efectes bibliomètrics	Caràcter
"Tipus_edit"		Caràcter
"Tipus_docu"	En aquest camp s'especifica si el document és una tesi, una monografia, una part d'una monografia, un article de revista, un article de llibre de festes.. a efectes bibliomètrics i també per determinar l'ordenament del catàleg	Caràcter
"Observacions"		Caràcter
"Ncataleg"	Nombre de catàleg assignat o reassignat, automàticament, pel programa	Numèric